

“BOBURNOMA”DA HINDISTON XRONOLOGIYASI VA METROLOGIYASIGA OID MA’LUMOTLAR TASNIFI

Ashrafova Zebiniso Olimovna

Buxoro davlat pedagogika instituti Tillar fakulteti tyutori

Annotatsiya: Bu maqolada Zahiriddin Muhammad Bobur tomonidan yozilgan “Boburnoma” asarida keltirilgan Hindiston xalqining xronologiyasi va metrologiyasi tahlil qilingan. Shuningdek, ba’zi vaqt o’lchov birliklari hamda og’irlik o’lchovlari haqida aytib o’tilgan.

Kalit so’zlar: yil fasllari, pashakaal, hafta kunlari, sanichar, vaqt birliklari, gari, pos, og’irlik o’lchovlari, ser, botmon, misqol.

Аннотация: В данной статье анализируются хронология и метрология индийского народа, упомянутые в работе «Бабурнаме», написанной Захирддин Мухаммад Бабур. Есть также некоторые ссылки на единицы времени, а также веса.

Ключевые слова: времена года, дни недели, саничар, единицы времени, гари, пос, единицы веса, сер, батман, мискал.

Annotation: This article analyzes data related to chronology and metrology of Indian people which is provided in the “Boburnoma” written by Zahiriddin Muhammad Bobur. Moreover, the names of some time units and weight measurements are also given in the article.

Key words: seasons, pashakaal, weekdays, sanichar, time units, gari, pos, weight measurements, sir, batman, miskal.

Zahiriddin Muhammad Bobur ikkita bebaho meros qoldirdi: biri, buyuk saltanati, ikkinchisi, asarlari, xususan, shoh asari “Boburnoma”dir. “Boburnoma”ning ahamiyati to’g’risida turli davrlarda turli allomalar ajoyib fikrlar bildirgan. Biroq F.Telbotning “Boburnoma” [1909] so’zboshisidagi quyidagi fikri, bizningcha, juda e’tiborga sazovordir: “Hozirgi Hindistonni o’rganmoqchi bo’lgan odam ishni, eng yaxshisi, Bobur xotiralarini mutolaa qilishdan boshlagani ma’qul”.¹ Bobur o’z saltanati hududlarini tobora olis viloyatlar tomon kengaytirib borar ekan, tartib-intizom saqlanishiga katta e’tibor berar, barchaga, ayniqsa, musulmon bo’lmaganlarga odilona munosabatda bo’lishga harakat qilardi.² Bobur xudojo’y

¹ Ansoriddin Ibrohimov “Boburiylar merosi”. Toshkent. 1993. 5-bet.

² Lyusyen Keren “Amir Temur saltanati” Toshkent. 2020. 222-bet.

inson, ochiqko'ngil, shirinsuhan va mard ulfat sifatida o'z mulozimlari va askarlari orasida katta obro'-e'tibor orttirdi.³ U har bir harbiy yurishlari davomida Hindiston o'lkasiga oid qiziqarli ma'lumotlarni o'z esdaliklari qatoriga bitib borgan. Bu haqda u shunday deb yozgan: "Hinduston o'lkasi yeri hamda elining o'ziga xosliklari va ahvoli haqida o'zimga ma'lum bo'lgan, aniqlagan narsalarimni eslab bayon qildim. Bundan so'ng yana yozishga arzigulik narsaga ko'zim tushsa, eshitishga arzigulik biror narsa eshitsam, bitaman". Shotlandiyalik davlat amaldori va tarixchi olim bo'lgan Monstyuart Elfinston [1779 – 1859] aytganidek: "Uning uslubi oddiy va mardona, jonli va obrazli. U o'z zamondoshlarining qiyofalari, urf-odatlari va intilishlarini, qiliqlarini oynadek ravshan tasvirlaydi. Shu jihatdan bu asar Osiyoda yagona, chinakam tarixiy tasvir namunasidir".⁴

U Hindistonning yil fasllarini juda chiroyli yo'sinda tasvirlab bergan: "Bizning o'lkalarda to'rt fasl bor. Hindustonda esa uch fasl bo'ladi: to'rt oyi yoz, to'rt oyi pashakaal, to'rt oyi qish. Har bir oy hilol ko'ringanda boshlanadi. Har uch yilda bir oyni pashakaal oylariga qo'shadilar. Yana uch yil o'tgach yoz oylariga bir oy qo'shadilar. Ularning kabisasi shudir".⁵

Zahiriddin Muhammad Bobur Hindiston o'lkasiga xos bo'lgan yil fasllarini Movarounnahr iqlimiga nisbatan tahlil qilib, taqqoslab tushunarli ravishda bayon etgan:

"Yoz oylari – chayt, baysak, jet, asa'r; unga hut, hamal, savr, javzo muvofiq keladi.

Pashakaal – yomg'ir mavsumi oylari – saavan, ba'do'n, kuvar,ka'tik, unga saraton, asad, sunbula va mezon muvofiq keladi.

Qish oylari – aghan, pus, mah, pa'gun; unga aqrab, qavs, jadiy va dalv muvofiq keladi".

Yil fasllariga xos xususiyatlarni ham Bobur o'quvchiga tushunarli yo'sinda tasvirlab bergan: "Hinduston xalqi har faslni to'rt oydan qilib belgilagan. Har fasldan ikkitadan oyni juda issiq, seryog'in va sovuq oylar deb hisoblaydilar. Yozning so'nggi ikki oyi – jet va asa'r eng issiq oylar hisoblanadi. Pashakaal oylarining dastlabki ikki oyi – savaan va ba'do'n esa eng kuchli yomg'irlar yog'adigan oylar hisoblanadi. Qish mavsumining o'rtasidagi ikki pus va mah oylari eng sovuq oylardir. Bunday hisobda ularda yil fasllari oltita bo'ladi".⁶

³ Lyusyen Keren "Amir Temur saltanati" Toshkent. 2020. 220-bet.

⁴ "Mashhur kishilar Bobur haqida" <https://saviya.uz>.

⁵ Zahiriddin Muhammad Bobur "Boburnoma" Toshkent 2019. 327-bet.

⁶ Zahiriddin Muhammad Bobur "Boburnoma" Toshkent 2019. 327-bet.

Boburning qayd etishicha hafta kunlarini hind xalqi quyidagicha nomlagan:

- Shanba – sanichar;
- Yakshanba – aytvar;
- Dushnba – sumvar;
- Seshanba – mangalvar;
- Chorshanba – budvar;
- Payshanba – bripastvar;
- Juma – sukrvar.⁷

“Hinduston eli kecha kunduzni oltmish qismga bo’lib, har bir qismini “gari” deb ataydilar. Bundan tashqari, kechani to’rt, kunduzni ham to’rt qismga ajratganlar. Har bir qismni bir “pakar” deb atashadi, forsiyda “pos” bo’ladi. Bizning taraflarda “pos” va “posbon” so’zlarini eshitganman, ammo ularning bu xususiyatlari ma’lumemas edi”, - deb Mirzo Bobur hind xalqining bir kunlik vaqtini qay yo’ sinda bo’lib chiqqanini sharhlab bergan.

Zahiriddin Muhammad Bobur hind og’irlik o’lchovlarini movarounnahrliklar ishlatadigan o’g’irlik o’lchovlari bilan solishtirib tushuntirishga harakat qilgan. Xususan, “Hinduston eli o’g’irlik o’lchovlarini yaxshi belgilab olishgan. Sakkiz rattiy bir ma’shaga to’g’ri keladi. To’rt ma’sha bir taankni tashkil etadi, bu o’ttiz ikki rattiy bo’ladi. Besh ma’sha, ya’ni bir misqol qirq rattiyga teng. O’n to’rt to’vla bir ser hisoblanadi. Qirq ser, belgilab qo’yilganidek, hamma yerda bir botmon bo’ladi, o’n ikki botmon bir ma’niyga teng. Yuz ma’niyni bir manyasa deydilar. Javohir va marvaridlarni taankda o’lchaydilar”.

Hind xalqi sanoqni quyidagicha belgilb olgan:

- Yuz ming – lak;
- Yuz lak – karo’r;
- Yuz karo’r – arb;
- Yuz arb – karb;
- Yuz karb – niyl;
- Yuz niyl – padam;
- Yuz padam – sank.

Sanoqning bunday belgilanishi Hindustonda boylikning ko’pligiga dalolatdir, deb Bobur qayd etib o’tgan.

⁷ Zahiriddin Muhammad Bobur “Boburnoma” Toshkent 2019. 328-bet.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, “Tarix – xalq ma’naviyatining asosidir. Har qanday sivilizatsiya ko’pdan – ko’p xalqlar, millatlar, elatlar faoliyatining va samarali ta’sirining mahsulidir”.⁸

GLOSSARIY

Arb - hindcha son ma’nosini bildiradigan atama. Bir milliardga teng.

Botmon - og’irlik o’lchov birligi. Shariatga ko’ra botmon, asosan, 0, 32kg ni tashkil qilgan. Lekin turli davrlarda va mamlakatlarda uning mezoni har xil bo’lgan.

Gari - 22 minut 10 sekundga baravar keladigan vaqt o’lchovi.

Kabisa-arabcha to’liq degani. Oddiy yildan bir kun {fevral oyida} ortiq bo’lgan kalendar yili.

Karo’r – 10 millionga teng son ma’nosini bildiradigan atama.

Misqol-qadimgi og’irlik o’lchov birligi. Sharq mamlakatlarida qimmatbaho buyumlarning og’irligi misqol bilan o’lchangan. 1 misqolning og’irligi 100 dona arpa yoki bug’doy doni og’irligiga tenglashtirilgan.

Pos – 3soat, bir kecha kunduzning sakkizdan biri.

Pashakaal – yomg’ir, yomg’irlar mavsumi.

Ser - og’irlik o’lchovi. 74,24 gr.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. “Tarixiy xotirasiz kelajak yo’q”. Toshkent, “Sharq” nashriyot – matbaa konserni bosh tahririyati, 1998.
2. Zahiriddin Muhammad Bobur. “Boburnoma”. Toshkent, “Yangi kitob” nashriyoti, 2019.
3. Anzoriddin Ibrohimov. “Boburiylar merosi”. Toshkent. “Mehnat” nashriyoti, 1993.
4. Lyusyeyen Keren. “Amir Temur saltanati”. Toshkent. “O’zbekiston” nashriyoti, 2020.

⁸ Islom karimov “Tarixiy xotirasiz kelajak yo’q”. Toshkent. 1998. 21 – bet.